

ПРО МОВУ ТА МОВОЗНАВСТВО ЯК НАУКОВУ Й НАВЧАЛЬНУ ДИСЦИПЛІНУ

Питання про мову та мовознавство цікавили людство завжди, адже це взаємопов'язані явище й наука, які забезпечують або супроводжують розумову діяльність індивідуума й суспільства. За десятки тисяч років функціонування людська мова продовжує залишатися до кінця не пізнаною, особливо її природа, обставини і час формування. Цю глобальну проблему покликано розв'язати мовознавство, яке є комплексною науковою і навчальною дисципліною, що інтегрує досягнення філологічних, історичних, соціологічних, біологічних, психологічних, математичних та інших наук.

Стаття орієнтована насамперед на магістрів мовознавчих програм та аспірантів, котрі бачать своє майбутнє як фахівці із сучасної та історичної лінгвістики в усіх аспектах її функціонування. У найзагальніших рисах у ній охарактеризовано природу та системну організацію мови, основні напрями й проблеми сучасного мовознавства.

Ключові слова: мова, мовознавство, мовні рівні, напрям мовознавства, метод, homo sapiens.

Питання про природу **мови** як основного засобу спілкування поміж людьми, знаряддя формування, оформлення та вираження думки цікавило людство від початку її усвідомленого використання, але й досі наука не має загальноприйнятої відповіді на нього. Святе Письмо в Євангелії від Св. Іоана дає точну відповідь на це питання: «Споконвіку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог.

2. Воно було споконвіку в Бога.

3. Усе через нього ставалось, і без нього нічого не ставалось» [1, 138]. За Старим Заветом, слову як першооснові світу менше 6 000 років (визначають 5700 років). Можливо, євангельське твердження з часом знайде наукову аргументацію, як це сталося з багатьма іншими, здавалося б, утопійними біблійними тезами, а поки що висновки вчених із цього приводу суттєво різняться, хоч і є дуже приблизними та гіпотетичними. Незаперечними є лише докази того, що близько 6 000 років тому виникла письмова форма людської мови, найдавнішими видами якої були: давньоєгипетське ієрогліфічне письмо (IV тис. до н. е. – 2-а половина III ст. н. е.), шумерський (IV–III тис. до н. е.) і вавилоно-асирійський (із середини III тис. до н. е.) клинопис [2, 497]. Не важко помітити, що і час, і місце зародження письма в основному збігаються з інформацією біблійних переказів про створення людини в Едемі, який найчастіше пов'язують із Середземномор'ям або Передньою Азією, але в науці беззаперечним визнають той факт, що усна форма мови значно давніша, тому її історія вимірюється десятками або й сотнями тисяч років.

Учені вважають, що в мозку людиноподібної істоти (протолюдini) спочатку сформувалося

зона правої півкулі, яка відповідає за семантику жестів «символічного» (ієрогліфічного) типу і слів-речень звукової мови, потім задня зона лівої півкулі, яка відповідає за словесну номінацію окремих предметів, а найпізніше – передня (скроньо-лобова) зона лівої півкулі, яка відповідає за побудову синтаксично складних мовних структур [3, 109]. Ця теорія узгоджується з фундаментальним ученням Ч. Дарвіна про походження та еволюцію видів, яке, попри наявну критику, залишається в науці актуальним (віднедавна навіть Ватикан визнав його таким, що не суперечить християнським поглядам щодо розвитку людини). Зокрема, автор однієї з останніх праць про походження мови й сучасний стан проблеми Л. Б. Вишняцький на основі досягнень різних галузей науки стверджує: «Отже, висновок, що в галузі комунікативної поведінки між вищими приматами й людиною існує швидше наступність, ніж нездоланна прірва, видається неминучим» [4, 49]. Виходячи із цих засад, можна припустити, що людиноподібна істота, найдавніші рештки якої належать до 4–2 млн років до н. е., внаслідок поступової еволюції змінила інстинкт колективного співіснування, перетворила передні кінцівки в руки як основне знаряддя праці, а мозок – у засіб усвідомленого світосприйняття й механізм абстрактного програмування фізичної та інтелектуальної діяльності на основі мовної комунікації як ознаки людини й суспільства. Припускають, що примітивна мова у формі обмеженої кількості слів-речень, сформованих із членороздільних звуків унаслідок усвідомленого поєднання жестів, первинних вигуків і звуконаслідувальних слів, зародилася десь 500–300 тис. років до н.е. Починаючи від

доби неандертальців протягом кількох десятків тисяч років мова розвивалася одночасно з мисленням від нерозчленованого до розчленованого (синтаксичного) типу і близько 40 тис. років тому набула сучасних ознак, тобто виявила здатність відображати складні ментальні відношення між суб'єктом, дією та об'єктом. У цей час мова стала не лише знаряддям інтеграції первіснообщинного суспільства, формою розвитку думки й усвідомлення людиною (*homo sapiens*) себе та довкілля, а й засобом сприйняття розгорнутої інформації, вираження складних почуттів, вольових рішень та емоцій, унікальним ресурсом збагачення пам'яті й кодування людської ментальності. Як зазначав В. Гумбольдт, «виникнення мови зумовлено внутрішньою потребою людства. Вона не лише зовнішній засіб спілкування людей у суспільстві, а й закладена в природі самих людей і необхідна для розвитку їхніх сил та творення світогляду...» [5, 400].

Поштовх для розвитку *homo sapiens* із розчленованим абстрактним мисленням і сучасним (синтаксичним) типом, очевидно, ще єдиної мови дало критичне накопичення людського ресурсу в екваторіальній зоні, як припускають, Африки, де є повний склад необхідних для організму речовин (вітамінів, білків, вуглеводів, жирів), що спричинилося спочатку до загального ускладнення умов існування людини та максимальної інтенсифікації інтелектуального потенціалу, наслідком чого стало виникнення нової сигнальної (знакової) системи для вираження життєво важливої інформації. Як уважає Л. Б. Вишняцький, «появу мови можна розглядати як наслідок інтенсивнішого використання гомінідами тих здібностей до знакової комунікації, які вже наявні в людиноподібних мавп. Ця інтенсифікація була зумовлена несприятливими умовами середовища, ростом компенсуючої ролі культурної (не детермінованої генетично) поведінки та різким збільшенням обсягів інформації, яка циркулювала в повідомленнях наших пращурів і була необхідна для успішної адаптації до нових умов існування» [6, 60]. Наслідком цього процесу стало розселення *homo sapiens* на широкі простори Євразії і поступовий розпад єдиної мови на діалектні зони, що лягли в основу мовних макросімей, яких нині налічується у світі не більше десяти. Одну з таких макросімей утворюють так звані ностратичні мови (термін Х. Педерсена), які об'єднують афроазійські, індоевропейські, картвельські, уральські, алтайські та дравідійські мови-нащадки, що зберігають близько тисячі споріднених кореневих та афіксальних морфем (наприклад, і.-є. **gem-* «хапати, брати, стискати», урал. **kamo-* «горстка, пригоршня», алт. **kamu-* «хапати, брати, стискати», дравід. **kam1-* «хапати, брати, держати» [7, 339], деякі фоне-

тичні та граматичні спільні риси. Час розпаду ностратичної макросімей визначають не пізніше VIII–XI тис. до н. е., а на думку відомого індоевропейця М. Д. Андреева, ранньоіндоевропейська прामова з 25 коренеутворювальними фонемами і 203 первинними кореневими елементами, складання яких було найдавнішим способом словотворення, існувала значно раніше – від XII тис. до н. е. до невизначеного часу [8, 32], який гіпотетично можна окреслити десь XVI–XX тис. до н. е.

Реалізація генетично закладених мовних здібностей і всього потенціалу лінгвальних засобів можлива лише в суспільстві, без якого б не виникла людина (*homo sapiens*) та мова і навпаки, тому **суспільна природа мови** ні в кого не викликає сумнівів. Про це зокрема свідчать неодинокі випадки із загublеними в дикій природі дітьми (сучасними мауглі), які поза людським суспільством втрачали набуті в ньому навички мовного спілкування, уподібнюючись істотам тваринного світу, тобто за відносно короткий час деградували до протолюдського стану. Та й у цивілізованих умовах (з радіо, телевізором, комп'ютером тощо) без практичного спілкування з іншими членами суспільства людина не здатна оволодіти мовою. Саме в суспільстві мова виражає свою сутність, яка виявляється у виконанні нею основних соціальних функцій: комунікативної (бути основним засобом спілкування поміж людьми), мислеоформлювальної (формувати думки), виражальної (виражати знання про себе і навколишній світ у формі думок, свідомості), когнітивної (бути засобом пізнання світу через акумульовану в ній інформацію), емоційної, різновидом якої є поетична функція (бути одним із засобів вираження почуттів та емоцій), метамовної (бути засобом вивчення самої мови). Суспільна природа мови виявляється і в тому, що вся її суть має яскраво виражений **антропоцентричний характер**, тобто всі елементи мовної системи підпорядковані людині та усвідомленню нею себе як основи суспільства і світу речей. Цим зумовлена та обставина, що у двопланових лексико-семантичній і граматичній системах мови визначальною є формула «я – тут – зараз», яка засвідчує центральне місце людини (мовця) в певному просторі й часі (пор., наприклад, у слов'янських мовах класифікацію займенникових слів за лексико-семантичним розрядом, в якій на першому місці стоїть особовий займенник *Я*; центральне місце форм теперішнього часу в категорії часу дієслів, яка «нелогічно» передує минулому часу й «логічно» майбутньому тощо). З огляду на ці обставини мова повинна вивчатися у зв'язку з мисленням, свідомістю, культурою і суспільною поведінкою людини як органічної частини етносу, народу, нації.

Мовознавство (лінгвістика) як наука про природну людську мову загалом й окремі мови як часткові її вияви зародилося в античні часи (Стародавні Греція, Індія, Рим, Китай), пройшовши шлях від єдиного в середині I тис. до н. е. – XVIII ст. н. е. описового методу спочатку до зіставного (контрастивного) і порівняльно-історичного (компаративістики), які домінували в XIX – на початку XX ст., а потім до натуралізму, логіко-граматичного напрямку, психолінгвістики, етнолінгвістики, структуралізму, соціолінгвістики, когнітивної лінгвістики тощо. Як і інші галузі науки, воно поступово розвивалося від енциклопедичних (загальнонаукових) знань про мову до поглибленого вузькопрофільного вивчення проблем, виробивши нові часткові методи, прийоми дослідження й термінологію, які подекуди характеризуються такою специфікою, що не завжди є зрозумілими навіть для фахівців інших лінгвістичних напрямів.

В основі загального, слов'янського та українського мовознавства лежить вивчення базових, або основних (фонетичного, морфологічного, лексико-семантичного, синтаксичного) і проміжних (морфологічного, словотвірного, фразеологічного) мовних рівнів зі специфічними для них одиницями та категоріями. Без знання їхньої природи, організації та функцій неможливо зрозуміти суті мовної системи, її зв'язків з іншими гуманітарними явищами, тобто того, що є предметом теорії мовознавства й основою лінгвістичної підготовки.

Кожен рівень становить відносно автономну мікросистему взаємопов'язаних одиниць, що перебувають в ієрархічній взаємозумовленій залежності та забезпечують функціонування загальної мовної системи. Її матеріальною основою є **фонетичний рівень**, що його утворюють звуки мовлення й зумовлені їхньою взаємодією фонетичні одиниці та явища. На відміну від інших мовних одиниць, які є складнішими, звуки (у функціональному аспекті – фонemi) є односторонніми (мають лише план вираження) й кількісно обмеженими одиницями (в середньому мови світу налічують від 30 до 40 фонем), що до певної міри полегшує дослідження фонетичної системи. Водночас у цьому розділі мовознавства залишається ще чимало остаточно не розв'язаних проблем, що зумовлено багатоаспектним (артикуляційним, акустичним, функціональним) характером звуків мови, їхнім специфічним складом, історичним розвитком і взаємодією в кожній окремій мові та її говорах тощо. Наприклад, у сучасній українській мові традиційно виділяють 6 голосних фонем, котрі здатні розрізняти морфеми або слова за значенням і протиставлятися в однакових позиціях: <i>, <i>, <i>, <i>, <i>, <i>. Виходячи з позицій Москов-

ської фонологічної школи, Ю.О. Карпенко виділяє 5 голосних фонем, вважаючи, що колись самостійні в українській мові фонemi <i> та <i> злилися в одну <i> й розрізняються лише дієзністю/недієзністю, тобто залежністю від м'якості/твердості попереднього приголосного [9, 69]. Заперечувати таке явище важко, проте й висновок щодо нього не може бути однозначним, адже основною позицією, за якою визначається склад голосних фонем у мові, є початок слова. А за цією ознакою українська мова відрізняється, наприклад, від російської та інших слов'янських мов, бо в ній на початку слова протиставляються <i> та <i>: пор. *ікання* «вимова [i] на місці давніх [o], [e] в новозакритих складах» – *ікавка* «те саме, що *гікавка*», *іріс* – *ірій* «те саме, що *вирій*», *ічіги* «високі чоботи з м'якої шкіри» – вигук *ич* «те саме, що *ач*» та ін. (у діалектах як основі української літературної мови досить поширеним є вживання слів на зразок *инший, индик*). Проблемними в українському мовознавстві залишаються питання про фонему, про регулярність деяких комбінованих і позиційних змін тощо, розв'язанню яких повинна посприяти експериментальна фонетика.

Складнішою від фонemi є морфема (має план вираження і план значення), яка є основною одиницею **морфологічного рівня** й разом з іншими утворює граматичну будову слова, систему притаманних мові морфологічних одиниць складнішої структури, граматичні категорії та форми. Системна організація цих одиниць здійснюється на основі їх об'єднання у лексико-граматичні класи (частини мови), тому вчення про частини мови, що їх виділяють за спільністю категорійних семантичних, морфологічних (формальних), синтаксичних і словотвірних (суфіксальних) ознак, є центральним у морфології. У зв'язку з історичним розвитком індоєвропейських та деяких інших мов від кореневого (аморфного) стану до аглютинативного й флективного система частин мови сформувалася не відразу, а супроводжувалася перехідними явищами, з приводу яких постійно точаться дискусії. Зокрема, у сучасній українській мові такими є предикативи, або слова категорії стану, вони ж безособово-предикативні слова (*сумно, шкода, гаразд*), модальні слова (*звичайно, щоправда, може, напевно*), порядкові числівники (*п'ятий, сороковий, тисячний*). Дискусійним є питання про займенники як частину мови, які належать до найдавніших слів у мові, але за своїми лексико-граматичними ознаками поступово розчиняються в системі інших частин мови.

Проміжним між морфологічним і фонетичним рівнями є **морфологічний рівень**, який утворюють морфологічно зумовлені фонологічні засоби морфем, що використовуються при

словозміні, деривації (словотворенні) та формотворенні: чергування (*коза* – *кіз*, *друг* – *дружити*, *вуха* – *вушко*, *сідло* – *сідельце*); усичення (*доярка* – *дояр-ський*, *Дніпропетровськ* – *дніпропетров-ець*); ускладнення або інтерфіксація (*Рівне* – *рівн-ен-ський*, *Хуст* – *хуст-ів-ець*); фузія (*козак* → *козак-ський* → *козацький*, *Галич* → *галич-ський* → *галицький*); зміна наголосу (*море* – *мор'як*, *небо* – *небесний*, *приходити*/ *прихід* – *прихож'яни*, *хутір* – *хутор'яни*). Нерідко морфологічні явища виступають у комбінації одне з одним, тобто є комбінованими. Наприклад, у слові *донец-чани* (< *Донецьк*) одночасно відбулися усичення, чергування і зміна наголосу та подовження [ч] як різновид ускладнення. У сучасній морфології основну увагу привертають закономірності та функціональна значимість морфонологічних явищ у різних лексикограматичних класах слів і граматичних формах, що становить специфіку кожної окремої мови.

Основною одиницею **лексико-семантичного рівня** й одночасно мови є слово як номінативна одиниця, що складається з фонем і морфем та утворює словосполучення й речення. Кількість слів у будь-якій мові неможливо визначити, як і неможливо всі слова об'єднати традиційними лексико-семантичними зв'язками (категоріями): синонімією, антонімією, омонімією, що донедавна давало підстави для сумнівів у системності лексико-семантичного рівня, ознакою якої є насамперед співвідносна опозиційна організація однорівневих одиниць (пор. виділені І. О. Бодуеном де Куртене та М. Трубецьким опозиції фонем у фонетичній системі, Р. Якобсоном на прикладі відмінкових форм – у морфологічній системі, В. Матезіусом при актуальному членуванні речень – у синтаксичній системі). У середині ХХ ст. ця проблема була знята завдяки доповненню традиційних лексико-семантичних об'єднань слів компонентним аналізом. Його суть полягає в розщепленні лексичного значення слова на семи, обмежена кількість яких і комбінацій між ними дає змогу описати та систематизувати необмежену кількість словесних значень, тобто охопити всю лексико-семантичну систему. Наприклад, численні дієслова на позначення руху можуть бути об'єднані кількома семами з можливими їх уточненнями: інтенсивність (швидко – повільно), спрямованість (односпрямований – різноспрямований), місце (земля, вода, повітря).

Особливе місце в лексико-семантичній системі мови займають власні назви (оніми), кількість яких завдяки їхній індивідуалізуючодиференційній функції значно переважає над загальними назвами. Так, одна загальна назва (апелятив) *людина* об'єднує мільйони антропонімів: прізвищ, імен, прізвиськ тощо; одна за-

гальна назва *поселення* – мільйони їхніх власних назв (ойконімів); одна загальна назва *річка* – мільйони власних назв річок (гідронімів) тощо. Водночас таке об'єднання онімів (залежно від характеру позначуваних об'єктів) у відповідні класи, підкласи й розряди дає можливість систематизувати їх у мові, незважаючи на суттєві специфічні відмінності їх від апелятивів: вони не позначають поняття, у зв'язку з чим не виражають типового (узагальнювального) лексичного значення; їхній номінаційний зв'язок із позначуваним об'єктом є слабким і відносно умовним, у зв'язку з чим будь-який денотат міг би мати іншу власну назву, а розуміння її етимології та внутрішньої форми не є обов'язковим для користувачів нею, як і для носіїв інших мов; на відміну від апелятивів, оніми зазвичай не перекладають тощо. Такі властивості власних назв, особливо різних класів топонімів, дають змогу зберігати їм значно вищу стабільність у мові, ніж загальним назвам, а отже, і значно давнішу та багатшу лінгвальну й екстралінгвальну інформацію, яка часто втрачена в системі апелятивів і недоступна для інших наук. Наприклад, етимологія центральноукраїнського топоніма *Умань*, у джерелах ХV ст. *Uma*, дає підстави для кількох імовірних висновків. З лінгвістичного погляду – це архаїчне утворення дослов'янської (індоєвропейської) доби, в якому реконструюється і.-є. **au-* «віддалятися, зникати і т. ін.», що в усіх індоєвропейських мовах утратило речову семантику, перейшовши в прийменник оба префікс (пор. ст. сл. ОУХОДИТИ «відходити»), і суф. **-ma-/*-man-/*-min-/*-men-* в атрибутивній функції, тобто назва виникла за ознакою «віддалена місцевість» [10, 6–8]. З історичного погляду вона може підтверджувати припущення про міграцію в ІІІ тис. до н.е. індоєвропейців з Передньої Азії на свою другу прабатьківщину в Північному Надчорномор'ї, звідки протослов'яни перемістилися на землі правобережного лісостепу, де залишили назву **Ouma*, псл. **Uma*, й полісся, а споріднені з ними протогерманці мігрували далі на північний захід, назвавши за аналогічною ознакою р. *Oumena*, суч. *Ауменау*, у басейні Рейну [11, 69–70].

Етимологія слів від зародження порівняльно-історичного мовознавства продовжує залишатися одним з найактивніших напрямів лексикології, бо вона в поєднанні з культурно-історичною інтерпретацією відкриває незвідані мовні, етнокультурні та інші процеси і явища, які мали місце в давні часи на певних територіях. Зокрема, лише з урахуванням язичницьких вірувань стає зрозумілою етимологія гідроніма *Сроса* в бас. р. Синиця л. Пд. Бугу¹, апелятивів *смерть*, *щас-*

¹ Умовні скорочення назв географічних об'єктів подано за «Словником гідронімів України» [25].

тя та ін., які є композитами, утвореними поєднанням псл. *sъ- від і.-є. *su- «гарний, добрий; великий» відповідно до псл. *rosa «вода, волога» (за ознакою «добра, придатна до вживання, помічна вода»), *mertь «смерть» (за ознакою «добра, природна смерть» на протизагагу передчасній, «не своїй» смерті), *čestь(je) «частина» (за ознакою «велика частина – запорука достатку, щастя») [12, 10–12]; антропоніма *Найда*, який відбиває праслов'янський язичницький звичай (тотемний культ) підкидати й «знаходити» дитину, що повинно було забезпечити її від переслідування членів сім'ї злими силами та ін.

Окрім основи автохтонного або іншомовного походження внаслідок культурно-історичного розвитку можуть набувати концептуального, а подекуди й символічного значення, яке іноді запозичується сусідніми етносами. Наприклад, у старожитній ойконімії закріпилися назви на зразок *Трилиці*, *Семидуби*, які відбивають сакральне значення чисел «3» і «7» для слов'ян. Натомість у пізніше засвоєних українцями степових регіонах поширеними є назви поселень *П'ятихатки*, які проникли в місцеву топонімію за козацьких часів під впливом тюркомовних (мусульманських) народів, для яких сакральне значення має насамперед число «5»: пор. рел. п'ять світів, п'ять класів, п'ять елементів буття: золото, дерево, вода, земля, вогонь; рел. п'ять видів частин тіла, створені богом, а також численні географічні назви з основою *Бес-/Беи-* (< тюрк. *bes* «п'ять») у топонімії тюркського походження [13, 30–32]. Український апелятив *рушник*, пестл. *рушничок*, та утворені від нього семантичним способом ергоніми (назви виробничих об'єктів) «*Рушник*», «*Рушничок*» стали символізмами, оскільки позначають, крім побутового, сакральні для українців поняття, пов'язані з народженням дитини, весіллям, проводами до війська, батьківським домом і тощо. Такі конотативні значення є специфічними для української мови, тому в інших мовах не можуть передаватися простим перекладом слова (наприклад, рос. *полотенце*, пол. *ręcznik*, нім. *Handtuch* не є повними відповідниками українського *рушник*).

Українська ономастика займає провідні позиції в слов'янському та європейському мовознавстві (пор., наприклад, українську частину у двотомній енциклопедії «Слов'янська ономастика» [14]), однак ця лінгвістична галузь містить невичерпні джерела для відкриття нової лінгвальної та екстралінгвальної інформації.

До важливих галузей вітчизняної лексикології належить лексикографія, яка з об'єктивних причин, пов'язаних з відсутністю державності, поки що поступається рівневі розвитку словникарства в багатьох інших слов'янських країнах. Зокрема, надзвичайно актуальними є проблеми

«реабілітації» незаслужено витіснених з активного мовлення лексем, унормування української наукової термінології, у розв'язанні яких необхідно спиратися на світовий досвід і національні традиції.

Між морфологічним і лексико-семантичним рівнями проміжним є **словотвірний (дериваційний) рівень**, який формують утворені за допомогою морфем (одиниць морфологічного рівня) похідні слова (одиниці лексико-семантичного рівня): *учен-иця* < *учень*, *пра-дід* < *дід*, *род-о-від* < *веде рід*, *роз-бігти-ся* < *бігти*, *переказØ* < *переказувати* та ін. Деякі засоби морфологічного словотворення (найчастіше це флексії) виконують синкретичну функцію, тобто поєднують у собі властивості двох різних морфем – дериваційної (словотвірної) та реляційної (формотворчої): *золот-ий* < *золото*, *кум-а* < *кум*, *перехідØ* < *переходити*. Найбільшу частину з-поміж них становлять похідні з так званим нульовим суфіксом і закінченням: *гладь-Ø* < *гладкий*, *юнь-Ø* < *юний*, *переказØ* < *переказувати*, *спів-Ø* < *співати*.

Проблемним у мовознавстві залишається питання про спосіб номінації та дериваційну структуру іменників-аббревіатур: *виш* < *вища школа*, *НаУКМА* < *Національний університет «Києво-Могилянська академія»*, *ВАК* < *Вища атестаційна комісія* тощо. Вони займають проміжне місце між морфологічними і неморфологічними утвореннями, бо становлять собою новий звуковий і морфемний комплекс порівняно з твірними сполученнями слів, але не містять у собі нового дериваційного значення порівняно з твірним: *НАНУ* і *Національна академія наук України* називають те саме поняття, але є різними номінаційними одиницями (значеннєвими звукокомплексами), що відрізняє їх від дериватів, утворених неморфологічними способами. Пор. морфолого-синтаксичні: *молодий* «наречений» < *молодий* (хлопець, чоловік), лексико-синтаксичні: *сьогодня* < *сього дня* та лексико-семантичні: «*Україна*» (готель) < *Україна*, які з погляду на відсутність дериваційних засобів (формантів) не утворюють нових слів (звукокомплексів) і не належать до одиниць проміжного словотвірного рівня, що об'єднує твірні морфеми й похідні лексеми.

Синтаксичний рівень, який разом із морфологічним утворює граматичну будову мови, завершує системну організацію мови, оскільки саме за допомогою його основних одиниць – речень – мова виконує головні свої функції: комунікативну, мислеутворювальну, виражальну. Завдяки обмеженій кількості логіко-граматичних відношень (атрибутивних, об'єктних, обставинних) і зв'язків (узгодження, керування, прилягання) словоформи об'єднуються за певними моделями в необмежене число словосполучень

та інтонаційно оформлених висловлювань (речень), що входять до складу текстів. Забезпечуючи формування й вираження мовними засобами думок, синтаксис тісно пов'язаний зі структурою мислення та логікою, матеріалізує в мові відношення між реаліями дійсності й суб'єктами комунікації, що робить його найвищою мовною підсистемою з універсальними міжмовними категоріями. Водночас конкретні засоби й способи вираження синтаксичних відношень і граматичних зв'язків у кожній конкретній мові є специфічними, що становить одну з найактуальніших проблем часткового й загального мовознавства.

Проміжне місце між лексико-семантичним і синтаксичним рівнями займає **фразеологічний рівень**, який об'єднує стійкі сполучення слів із цілісною семантикою та функціями. У широкому розумінні до нього належать: ідіоми (*байдики бити* – «ледарювати», *побити горишки* – «посваритися», *як кіт наплакав* – «мало»); фразеологічні сполучення (*стати на ноги* – «одужати», «набути самостійності», «розбагатіти», *прийти до пам'яті* – «отямитися»); фразеологічні вислови, або паремії (*сім раз відміряй – один раз відріж*, *люби ближнього як самого себе*, *чим багаті, тим і раді*). До них прилягають лексикалізовані сполуки, або еквіваленти слова: *від лукавого* – «грішне, аморальне», *із запалом* – «палко, пристрасно», *у зв'язку з тим <, > що* – сполучник з причинним граматичним значенням [див. 15], кількісне збільшення яких у мовній системі свідчить про тенденції в ній до аналітизму.

Сукупність обов'язкових для кожної мови елементів, взаємозалежність і функціональна взаємодія яких формує відповідні рівні як мовні мікросистеми, подано у зведеній таблиці 1, що ілюструє структурну й системну організацію мови на синхронному зрізі.

Таблиця 1. Структурна й системна організація мови

Структурна одиниця	Рівень мовної системи	Розділ мовознавства
Речення і словосполучення	Синтаксичний	Синтаксис
	Фразеологічний	Фразеологія
Слово (лексема)	Лексико-семантичний	Лексикологія
	Словотвірний (дериваційний)	Словотвір (дериватологія)
Морфема	Морфологічний	Морфологія
	Морфонологічний	Морфонологія
Звук (фонема)	Фонетичний	Фонетика (фонологія)

Інші актуальні напрями, аспекти й методи сучасного мовознавства, які зародилися й набули

бурхливого розвитку в XIX–XXI ст., зумовлені переважно впливом і зв'язком мови з екстралінгвальними чинниками. Одним з найпоширеніших протягом останніх майже двохсот років було й залишається сформоване на початку XIX ст. **порівняльно-історичне мовознавство (компаративістика)**, об'єктом якого є генетично споріднені мови, їхня еволюція в часі, просторі та у зв'язку з культурою. У національній компаративістиці особливо актуальним є з'ясування походження української мови та її стосунку до прабатьківщини слов'ян й індоєвропейців, бо в умовах тривалого колоніального існування вона довго офіційно не визнавалася (до 1907 р.) окремою слов'янською мовою (із цією метою на філологічних спеціальностях вищих навчальних закладів доцільно ввести курс «Етно- і плотогенез українців»). Неупереджений порівняльно-історичний аналіз свідчить, що українська мова виділилася як самостійна слов'янська мова зі східнослов'янського діалектного масиву (на основі говорів, що розвинулися з антського та склавинського діалектів) у XI ст. н. е., коли стали очевидними (насамперед у фонетиці) власне українські рефлексі: перехід [б] в [і], злиття [ы] та [і] в український [и], зміна [е] в [о] після стверділих шиплячих, розвиток наслідків другої та третьої палаталізацій, пов'язаних з переходом задньоязикових [г], [к], [х] відповідно в [з'], [ц'], [с'], збереження сонорного губно-губного [в] та ін. [16, 7–8; 17, 101–134]. З цього приводу закономірним є висновок академіка А. Кримського: «Усією сукупністю своїх ознак жива мова півдня XI віку стоїть посеред східного слов'янства цілком уже відокремлена. Мова Наддніпрянщини та Червоної Русі XI віку – це цілком рельєфна певно означена, ярко-індивідуальна одиниця, і в ній аж надто легко й виразно можна пізнати прямого предка сьогочасної малоруської мови, бо ж вона має вже в собі величезну частину сьогочасних малоруських особливостей» [18, 107]. Крайні погляди на її доісторичне трипільське (цей етнос більшість учених вважає неіндоєвропейським, належним до семітської сім'ї афроазійської макрородино) або арійське (дослов'янське) походження, з одного боку, як і на її пізні виникнення в XIV–XV ст. на основі «єдиної» давньоруської мови, з іншого боку, не мають серйозних наукових підстав [19, 10–62; 20, 31–38; 21, 152–159; 22, 8–16, 26–36].

В умовах інтеграції та глобалізації сучасних наукових знань перспективи компаративістики, яка, крім лінгвістичних, широко залучає результати дисциплін історичного (історії, археології, палеографії, антропології тощо) та культурологічного (фольклору, етнографії, історії культури тощо) циклів, є безмежними. Спираючись на власні методи і міждисциплінарні зв'язки, осо-

бливо культурно-історичного характеру, вона здатна не лише переконливо розв'язати актуальні проблеми в межах окремих мовних груп і сімей, а й дослідити відповідності та зв'язки між великими мовними сім'ями, виявити склад і витоки макрородин, що зароджувалися в надрах загальнолюдської мови.

Компаративістика (від лат. *comparativus* – порівняльний) у широкому розумінні охоплює вивчення не лише споріднених мов і не лише в історичному аспекті, але в сучасній лінгвістиці термін звузив своє значення до порівняльно-історичного мовознавства. Тому нині їй протиставляють **зіставне (контрастивне) мовознавство**, яке зосереджене на синхронному порівняльному вивченні спільних (типологічних) і відмінних (специфічних) структурних та функціональних (рідше семантичних) властивостей мов незалежно від характеру генетичних зв'язків між ними. На його означення використовують ще терміни **контрастивне** або **типологічне мовознавство**, хоч їх доцільно протиставляти в межах зіставного мовознавства як два його аспекти, пов'язані з дослідженням подібного й відмінного в мовах. Воно доповнює компаративістику, у зв'язку з чим перспективними є комплексні зіставно-історичні (історико-типологічні) дослідження, які ґрунтуються на макролінгвістичному підході до фактів і явищ різних (споріднених і неспоріднених) мов. Зокрема, ефективність такого підходу в загальному мовознавстві продемонстрували російські академіки Т. Гамкрелідзе та В. Іванов при реконструкції праіндоєвропейського консонантизму й прабатьківщини індоєвропейців за мовними й культурними свідченнями [23], український учений О. Б. Ткаченко при дослідженні впливу субстрату на формування історико-типологічної фразеології слов'янських і фінно-угорських мов [24].

Проміжною між компаративістикою і зіставним мовознавством є **лінгвістична географія**, яка виокремилася наприкінці XIX ст. з **діалектології** як дисципліна, що вивчає територіальне поширення мовних явищ у зв'язку з їх походженням. Українська лінгвогеографія, маючи певні успіхи в картографуванні діалектних одиниць і явищ (пор., наприклад, «Атлас української мови» 1984–2001 рр. у трьох частинах, який відбиває діалектну диференцію і межі поширення говіркових одиниць української мови 50–70-х рр. XX ст.), ще не досягла вагомих результатів в ономастиці. Зокрема, незавершеним залишається укладання розпочатого ще в 60-ті рр. XX ст. під керівництвом К. К. Цілуйка «Гідронімічного атласу України». Тим часом, ці матеріали, які необхідні для укладання загальнослов'янського атласу відповідного типу, дали б цінну інформацію для дослідження мовних та етнокультурних

процесів в історії українського та інших слов'янських і європейських народів. Для прикладу можна розглянути назву шести українських річок *Сорока*, яка не виявлена на інших слов'янських землях у такій формі. Особливість повторюваного гідроніма в тому, що внаслідок картографування відповідні річки окреслюють територію, яка в основному збігається з межами середньонадніпрянської прабатьківщини слов'ян. Це притоки Загорівки в нижній течії Десни, Тясмину п. Дніпра, Собу у верхній частині Південного Бугу, Смотричу в басейні Верхнього Дністра, Плотви л. Західного Бугу й Горині п. Прип'яті [25, 521], що окреслюють периметр від Середнього Дніпра до Верхнього Дністра й бас. Вісли, охоплюючи правобережне полісся та лісостеп. Імовірність зв'язку між прабатьківщиною слов'ян і таким закріпленням гідронімів *Сорока* підтверджує етимологія основи твірного псл. **sorka* «сорочка; те, що обвиває, обтікає, окутує об'єкт, захищаючи його; ємність», яке зводиться до і.-є. **ser-/sor-* «текти; лити(ся); обвивати; окутувати тощо» [26, 74], тобто кожна з річок з відповідною назвою природно захищала праслов'ян від чужинців.

З компаративістикою, діалектологією, лінгвогеографією тісно пов'язана **етнолінгвістика**, що вивчає мову в її зв'язках з етнокультурними (міфологією, релігією, звичаями, мистецтвом і т. ін.) та етнопсихологічними чинниками в процесі історичного розвитку народу. Звертаючись до витоків відбитих у мові цінностей матеріальної й духовної культури, етнолінгвістика, з одного боку, спирається на свідчення інших лінгвістичних галузей та гуманітарних наук, з іншого – сама допомагає розв'язати складні мовознавчі проблеми, зокрема пов'язані з етимологією слів. Так, у слов'янському мовознавстві протягом десятиліть точилася дискусія щодо етимології псл. **tyky*, *-ъve* «тиква, гарбуз», яка й досі залишається остаточно не з'ясованою. Однак комплексне врахування лінгвістичних, міфологічних, релігійних (язичницьких), звичаєвих та інших чинників, що є предметом вивчення етнолінгвістики, сприяє задовільному поясненню походження цього, як і багатьох інших, слова. Залучивши етнофразеологізм *дати гарбуза* «відмовити тому, хто сватається», в якому слово тюркського походження *гарбуз* замінило давніше слов'янське *тиква* (пор. болг. *дадоха ми тѣква в рѣка*), можна дійти висновку, що етимологічно не зовсім ясне *тиква* [27, 566–567], виникло в праслов'янському гнізді **tykati*, **tyknoti* «тикати, втикати; торкати, штовхати; колоти; давити» [28, 565–566] за ознакою «щось видовбане; вибита порожнина; посудина». Відомо, що пізні праслов'яни запозичили в греків тикву насамперед як посуд (очищену від м'якоті ємність) для пере-

везення круп, рідини і т. ін., тому вони сприймали її як великий порожній усередині овоч, що наклалося на язичницьке уявлення про порожнє як ознаку, а згодом символ, поганой прикмети: невдачі, втрати, нестачі, відмови в чомусь тощо (пор. пол. *dać kosa* «відмовити», яке має паралелі з аналітичною мотиваційною ознакою в західнослов'янських і більшості південнослов'янських мов) [29, 3–9].

Ще в надрах порівняльно-історичного мовознавства XIX ст. зароджувалися засади **психолінгвістики** (Г. Штейнталь, О. О. Потєбня), яка в середині XX ст. оформилася в окрему наукову галузь (Ч. Е. Осгуд, Т. А. Себеок, Л. С. Виготський, О. О. Леонтьєв), що пояснює мову через психічну діяльність людини і ставить на перший план процеси творення мовлення та його сприймання індивідом у співвідношенні з мовною системою. Вона широко застосовує вільні асоціативні експерименти (асоціативний метод) на словах-стимулах різних тематичних груп, результати чого уможливають з'ясування семантичних зв'язків лексем у психіці окремих носіїв мови, а через сукупність відповідних мовленевих реакцій встановлення специфіки національної ментальності. Пор., наприклад, виявлені асоціативним методом мовленнєві реакції 100 реципієнтів на психологічний стимул *Крим* у дослідженні О. Ю. Карпенко: гори (18), море (13), відпочинок (12), курорт (8), татари, Ялта (6), сонце (5), острів, півострів (4), пляж, Рим (2), Артек, Медвідь-гора, Севастополь, російська мова на перевагу українській, чумаки та багато інших (по 1) [30, 205]. На стику психо- та етнолінгвістики в останній час активно розвивається **етнопсихолінгвістика**.

Перспективною в сучасному мовознавстві є **нейролінгвістика**, яка сформувалася в середині XX ст. як різновид психолінгвістики і вивчає мову в співвідношенні до мозкового субстрату мовленнєвої поведінки. Її об'єктом є фонетичні, лексико-семантичні та граматичні розлади (афазії) в мовленнєвій поведінці індивіда, які усуваються нейролінгвістами в клінічній практиці, тому результати нейролінгвістики є важливими для мовознавців, психологів, медиків.

На основі **соціологічного напрямку** кінця XIX – початку XX ст., що розглядає мову в усіх її виявах і на усіх її рівнях як соціальне явище, як зумовлений соціальними чинниками засіб спілкування поміж людьми, у середині XX ст. сформувалася **соціолінгвістика**. Її проблематика зводиться до вивчення функціонування мови в різних ситуаціях суспільного спілкування, а також впливу суспільства на розвиток мови і навпаки. До найактуальніших питань соціолінгвістики належать: мова й суспільство, соціальна диференціація мови, мовна ситуація й мовна по-

літика в суспільстві, двомовність та мовна інтерференція тощо. Важливе місце в соціолінгвістиці займає вивчення мови засобів масової інформації, від якої значною мірою залежить вплив на соціальну поведінку представників різних прошарків населення. Зокрема, багато уваги приділяється дослідженню мовних засобів реклами. Щоправда, рекламний дискурс в українській мові займає периферійне місце, бо його засоби й тексти переважно кальковані або подаються й зовсім без перекладу з інших мов.

Урегулювання проблем соціолінгвістики забезпечують специфічні для неї наукові методи: польового дослідження (анкетування, інтерв'ювання, безпосереднє спостереження) і методи соціолінгвістичного аналізу, в основі яких прийомом моделювання соціально зумовленої варіантності мови, що дають змогу виявити відповідну ієрархію мовних варіантів і пов'язати їх синхронний аналіз з діяхронним. На жаль, у сучасній національній соціолінгвістиці її методи подекуди підмінюються соціологічними або політологічними процедурами, які не ґрунтуються на власне мовних аргументах і фактах або мало враховують їх.

Наприкінці XX – на початку XXI ст. у загальному й частковому мовознавстві набувають актуальності нові напрями. Зокрема, на стику філософії та лінгвістики формується нова наукова галузь і навчальна дисципліна **філософія мови** [31, 6; 32], хоч відповідний термін був уведений у науковий обіг ще у XVIII ст. Вона належить до важливих дисциплін гуманітарного циклу, яка вивчає загальнонаукові проблеми співвідношення та взаємодії мови, мислення й свідомості, сутності й природи людської мови загалом, а не окремих її аспектів, рівнів, категорій тощо.

Як різновид психолінгвістики наприкінці XX ст. зародилася **когнітивна лінгвістика** (засновник Н. Хомський), що вивчає те, як використовується, переробляється та інтерпретується інформація в процесі мовленнєвої діяльності та як можна під цим кутом зору трактувати три різні процеси: породження мовлення, сприйняття мовлення і, нарешті, його розуміння» [33, 69]. Існуючи в ментальному лексиконі (у свідомості людини) у вигляді концептів, кожна національна мова по-своєму відбиває навколишній і внутрішній світ, що прийнято називати **мовною картиною світу**. Дослідити спочатку окремі концепти («людина», «чоловік», «жінка», «добро», «любов», «душа» і т. ін.), які співвідносні з лексико-семантичними полями конкретних мов і формують національні мовні картини світу, – одна з головних проблем когнітивної лінгвістики. Зокрема, на ономастичному матеріалі цю проблему досить успішно розв'язує О. Ю. Карпенко, яка дійшла висновку, що «власні назви в мен-

тальному лексиконі відіграють значно істотнішу роль, ніж у мові та мовленні» [34, 296].

Останнім часом на провідні позиції виходить **комунікативна лінгвістика**, яка у своєму дискурсивному варіанті синтезує ідеї різних лінгвістичних напрямів, пов'язаних з психологічним розумінням природи мови як засобу міжособистісного спілкування, що становить суть її суспільного існування. Комунікативна лінгвістика вивчає природну людську мову в реальному спілкуванні, де відбувається її складна взаємодія з елементами інших (нелінгвістичних) знакових систем: фізіологічними, соціальними, психологічними, гендерними, ситуативними тощо. Охоплюючи різні сфери мовної діяльності людини, комунікативна лінгвістика ставить своїм основним завданням дослідити закономірності різних мовних (вербальних) і позамовних (невербальних) засобів комунікації. З огляду на це методологія та результати комунікативної лінгвістики виявляються важливими для ефективного впливу на співрозмовників, зокрема на адресатів ЗМІ, політичної реклами.

З когнітивною та комунікативною лінгвістикою тісно пов'язана **функціональна лінгвістика**, яка вивчає мову в дії, в її реальному різнобічному функціонуванні у зв'язку з природним цільовим використанням мовних одиниць і категорій. Зародившись як різновид структуралізму (Празька лінгвістична школа), функціональна лінгвістика основну увагу приділяє формальній (граматичній) організації мови та використанню відповідних одиниць (пор. в українському мовознавстві праці з функціональної граматики І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, А. П. Загнітка, М. С. Скаба та ін.) і значно меншою мірою розвивається функціональна лексикологія (праці Ф. С. Бацевича, Т. А. Космеди, О. О. Тараненка).

До нових напрямів загального й українського мовознавства, зумовлених прогресом інженерно-технічної думки, належить **комп'ютерна лінгвістика**, що пов'язана з використанням літературної мови в технічній сфері людинно-машинного спілкування, а саме з комп'ютерною автоматизацією мовно-інтелектуальної діяльності суспільства. Її застосування є найефективнішим при створенні електронних (комп'ютерних) словників, укладених на комп'ютері або вручну з подальшим переведенням в електронну форму для автоматизованого опрацювання. Зокрема, в українському мовознавстві кінця ХХ – початку ХХІ ст. комп'ютерна лексикографія стала однією з провідних галузей, основними результатами якої є створення інтегрованої лексикографічної системи «Словники України» В. А. Широковим, М. М. Пещак, О. Г. Рабульцем та ін. (перша версія на компакт-диску оприлюднена 1999 р.), видання «Словника афіксальних морфем української мови» 1998 р., укладеного Н. Ф. Клименко, А. Є. Карпіловською та ін. тощо.

Розглянуті в загальних рисах питання про мову, основні лінгвістичні напрями й методи лише частково окреслюють необмежений потенціал мовознавства, пов'язаний з його теоріями, історією мов та їх порівняльним вивченням. Мова й мовознавство постійно розвиваються, тому кожне десятиліття відкриває нові лінгвальні явища й можливості їх вивчення на основі багатовікових традицій і сучасних досягнень гуманітарних та природничо-математичних наук. В умовах зростаючої інтенсифікації та спеціалізації людських знань основне завдання сучасного лінгвіста полягає не в засвоєнні численних мов, фактів і явищ, а у виробленні засад їх системного розуміння, адекватного застосування до них наукової методології та часткових методів і прийомів.

- Новий Завіт Господа нашого Ісуса Христа. З додатком Псалмів. – Торонто, 1991. – 486 с.
- Українська мова: Енциклопедія / [редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зямлюк М. П. та ін.]. – 3-тє вид. – К.: Видво «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с.
- Языкознание: Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Яйцева.]. – 2-е изд. – М.: БРЭ, 1998. – 685 с.
- Вишняцкий Л. Б. Происхождение языка: современное состояние / Л. Б. Вишняцкий // Вопросы языкознания. – 2002. – № 2. – С. 48–63.
- Языкознание... – 685 с.
- Вишняцкий Л. Б. Зазн. праця. – С. 48–63.
- Языкознание... – 685 с.
- Андреев М. Д. Типология раннеиндоевропейской прамовы / М. Д. Андреев // Мовознавство. – 1978. – № 6. – С. 30–39.
- Карпенко Ю. Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови: Учбовий посібник / Ю. Карпенко. – Одеса, 1996. – 143 с.
- Лучик В. В. Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя / В. В. Лучик. – Кіровоград, 1996. – 235 с.
- Лучик В. В. Середньонаддніпрянська прабатьківщина слов'ян з лінгвістичного погляду / В. В. Лучик // Мовознавство. – 2008. – № 2–3. – С. 62–76.
- Лучик В. В. Автохтонні гідроніми... – 235 с.
- Лучик В. В. Іншомовні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя / В. В. Лучик. – Кіровоград, 1999. – 104 с.
- Słowiańska onomastyka: Encyklopedia / [pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko i A. Cieślukowej przy współudziale J. Dumy]. – Warszawa; Kraków, 2002–2003. – Т. 1–2.
- Лучик А. А. Словник еквівалентів слова української мови / А. А. Лучик. – К.: ВД «Кисво-Могилянська академія», 2008. – 174 с.
- Карпенко Ю. О. Українська гіпотеза / Ю. О. Карпенко // Мовознавство. – 1993. – № 5. – С. 3–8.
- Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова / Г. Півторак. – К.: Наук. думка, 1993. – 200 с.
- Кримський А. Українська мова, звідки вона взялася і як розвивалася / А. Кримський // Шахматов О., Кримський А. Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'ятників письменної старо-українщини XI–XVIII ст. – К., 1992. – С. 87–128.

19. Залізняк Л. Походження українців : між наукою та ідеологією / Л. Залізняк. – К., 2008. – 104 с.
20. Лучик В. До проблеми україно-трипільських етномовних і культурних зв'язків / В. Лучик // Українська мова. – 2008. – № 2. – С. 31–38.
21. Лучик В. До питання про етно- та глотогенез українців: лінгвістичний погляд // Матеріали міжнар. наук. конф. [«Спадщина Омеляна Прицака і сучасні гуманітарні науки»], (Київ, 28–30 травня 2008 р.). – К. : ТОВ «Видавництво Аратта», 2009. – С. 152–159.
22. Півторак Г. Зазн. праця. – 200 с.
23. Гамкрелідзе Т., Іванов В. Индоевропейский язык и индоевропейцы: Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры / Т. Гамкрелідзе, В. Иванов. – Тбилиси, 1984. – Ч. 1–2. – 1328 с.
24. Ткаченко О. Б. По следам исчезнувших языков (Сопоставительно-историческая (историко-типологическая) фразеология славянских и финно-угорских языков) / О. Б. Ткаченко. – Ньиредхаз, 2002. – 299 с.
25. Словник гідронімів України. – К. : Наук. думка, 1979. – 780 с.
26. Лучик В.В. Середньонаддніпрянська прабатьківщина... – С. 62–76.
27. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / [гол. ред. О. С. Мельничук]. – К. : Наук. думка, 2006. – Т. 5. – 703 с.
28. Там само.
29. Лучик В.В. Походження праслов'янської назви *tyku, -ъve / В. В. Лучик // Мовознавство. – 2007. – № 2. – С. 3–9.
30. Карпенко О.Ю. Проблематика когнітивної ономастики / О. Ю. Карпенко. – Одеса : «Астропринт», 2006. – 325 с.
31. Бацевич Ф.С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень. Підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – 240 с.
32. Дротянко Л.Г. Філософські проблеми мовознавства: Навчальний посібник / Л. Г. Дротянко. – К., 2002. – 128 с.
33. Краткий словарь когнитивных терминов / [Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина]. – М. : МГУ, 1997. – 245 с.
34. Карпенко О.Ю. Зазн. праця. – 325 с.

V. V. Luchyk

ABOUT LANGUAGE AND LINGUISTICS AS SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL DISCIPLINE

Language and linguistics issues always interested humanity because these are interconnected phenomenon and science that provide or accompany mental work of individual and society. During thousands years of function human language is still undiscovered to the end, especially its nature, circumstances and time of forming. Linguistics is aimed to solve this global problem because it is complex science and subject matter that integrate an achievement of philological, historical, sociological, biological, psychological, mathematical, and other sciences.

An article is oriented to graduate and postgraduate students of linguistics programs that see their future as specialists of modern and historical linguistics of all aspects of its function. In general an article characterizes nature and systematic language organization and problems of modern linguistics.

Key words: language, linguistics, language levels, course in linguistics, method, homo sapiens.

УДК 81'371:367.633

Антонова О. О.

ЕКВІВАЛЕНТИ СЛОВА, СПІВВІДНОСНІ З ПРИЙМЕННИКАМИ СЕМАНТИКИ ВІДПОВІДНОСТІ У ПОЛЬСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті досліджуються форми вираження і внутрішньої організації прийменникових еквівалентів, співвідносних з прийменниками семантики відповідності у польській і українській мовах у зіставному аспекті. Визначаються і описуються моделі, за якими відбувається їхня будова. Аналізуються розбіжності у плані вираження і у плані внутрішньої організації прийменникових еквівалентів слова української та польської мов.

Ключові слова: прийменниковий еквівалент, семантика відповідності семема, модель, структура, зіставний аналіз.

Роль службових слів у реченні дедалі яскравіше виявляється у лінгвістичних дослідженнях

останніх років. Серед робіт, присвячених службовим словам, у полоністиці слід відзначити